ZARYS GENEZY I HISTORII RUBLA ORAZ BANKNOTY OKRESU WOJNY DOMOWEJ (1917 – 1920)

Mirosław Mariusz Michalski

Polskie Towarzystwo Numizmatyczne

Oddział w Olsztynie

Według jednej z wersji nazwa rubla pochodzi od rosyjskiego czasownika *рубить* (*rubit'*) – „odcinać" (od sztuki srebra). Rubel jako jednostka monetarna znany był już od XIII w., początkowo w Nowogrodzie Wielkim, był odpowiednikiem grzywny (nowogrodzkiej) srebra, emitowanym w postaci srebrnych sztabek i odpowiadał 200 diengom. Później pozostał jedynie jako jednostka obrachunkowa, równa nadal 200 diengom, a od 1534 r. 100 kopiejkom. Dopiero Aleksy I Romanow wybił w 1654 r. monetę talarową o wartości rubla. Na stałe jako moneta pojawił się od 1704 r., w wyniku reformy pieniężnej Piotra Wielkiego. Kolejne reformy pieniężne przeprowadzano w latach: 1769, 1839–1843, 1897, 1922–1924, 1947, 1961, 1991, 1993 i 1998.

W swoim reformatorskim zapale, car Piotr I zmienił cały system monetarny Rosji na dziesiętny i ustanowił rubla jako główną jednostkę rozliczeniową. Zgodnie z decyzją Piotra I, srebrny rubel o wadze 28 gram miał się dzielić na 100 miedzianych kopiejek.

Piotr I, 1672-1725

www. domena publiczna

1 kopiejka, mennica Moskwa, okres władzy cara Piotra I

www. domena publiczna

Srebrna kopiejka 1672-1704, Piotr I

1 rubel, Piotr I, 1713 r.

www. domena publiczna

1 rubel, 1721 r., Piotr I

www. domena publiczna

www. domena publiczna

Rosja – Carat

Rosja Imperatorska

W miarę rozrastania się Imperium Rosyjskiego, rozszerzał się również zasięg używania rubla jako środka płatniczego. Przez kolejne dekady, rubel utrzymywał swoją wagę w srebrnym kruszcu, ale pojawiały się również wyższe nominały monet „rublowych” (wykonane ze złota albo platyny).

10 rubli, 1801 r.

25 rubli, 1896 r.

www. domena publiczna

www. domena publiczna

www. domena publiczna

Od czasów panowania carycy Katarzyny Wielkiej w carskiej Rosji <u>emitowano banknoty</u> wymienne na monety z kruszcu. Niektóre z nich miały bardzo bogate oraz interesujące wzornictwo.

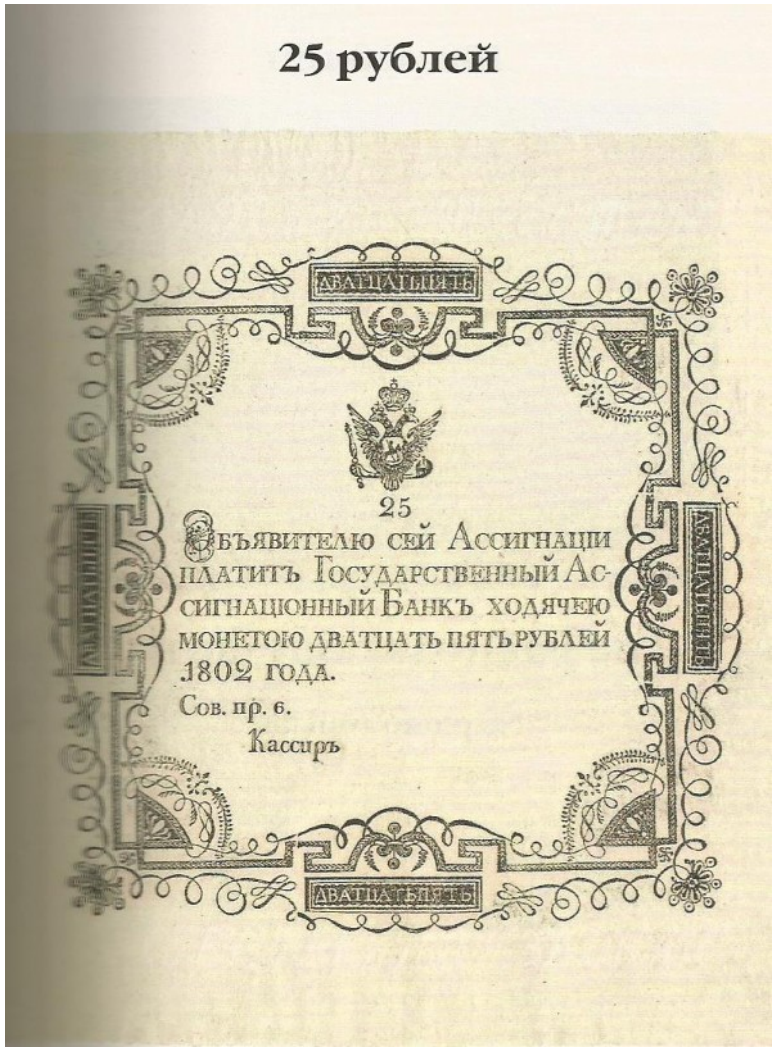

1802 r.

Формат 135x176 мм

1841 г.

Carskie fałszerstwa ...

Pod koniec XVI wieku powstał złoty dukat Królestwa Niderlandów i był masowo eksportowany. Pojawił się również w Polsce, a do XVIII wieku nawet dominował na naszym rynku pieniężnym. Jego popularność w Europie była tak duża, iż był prawie określany dolarem XVII i XVIII wieku. Pod panowaniem Wilhelma VI, w mennicy w Utrechcie wybito ponad 7,9 mln złotych dukatów.

W latach 1768-1867 dukaty niderlandzkie nielegalnie wybijano w mennicy w Sankt Petersburgu. Dzięki nim carska Rosja finansowała m.in. Ekspedycje wojskowe i opłacała żołnierzy z garnizonów na granicach.

Prawdopodobnie w latach 1818-1840 (latach panowania Wilhelma VI) wybito łącznie ponad 12,5 mln egzemplarzy złotych dukatów.

Fałszywej produkcji złotych dukatów w carskiej Rosji zaprzestano dopiero w 1867 roku – po oficjalnym proteście rządu niderlandzkiego.

(na podstawie: Majer Anna, Odkrywca, Nr 1 (288), 2023)

W XIX wieku podstawowy rubel (srebrny) posiadał niewielką domieszkę złota (1/16 swojej wagi). Rok 1885 przyniósł obniżenie zawartości złota w srebrnym rublu i powiązanie jego kursu z notowaniami franka francuskiego.

Przez większość swojej historii rubel był walutą raczej kiepską. W czasach carskich tylko przez kilkanaście lat był pieniądzem solidnym, opartym na złocie (cudu tego dokonał w 1897 r. minister finansów Siergiej Witte, ale już w roku 1914 r. wymienialność rubla na złoto zawieszono).

W 1895 r. Bank Państwowy rozpoczął wielką operację gromadzenia złota, osiągając pod koniec roku pełną wymienialność znajdującej się w obiegu papierowej masy pieniężnej szacowanej na 1.096 mln rubli.

W 1897 r. Bank Państwowy otrzymał dodatkowe prawo emisji biletów kredytowych w takiej samej wysokości, również pod gwarancję pełnej zamiany na cenny kruszec.

Każdy kredytodawca w dowolnej chwili mógł zamienić swoje ruble i papiery wartościowe na cenne czerwońce, bo w tym samym czasie Rosja rozpoczęła bicie złotych 10- i 5-rublówek o tej nazwie, cieszących się niesłabnącym popytem na światowych giełdach walutowych.

Stabilny kurs rubla okazał się tak trwały, że w latach 1895–1913 Rosja przeżywała nieprzerwany boom we wszystkich dziedzinach gospodarki.
Parametry wytopu stali, infrastruktury kolejowej i produkcji żywności miały stały, dwucyfrowy przyrost, a PKB wzrastał rocznie średnio o 13 proc., wyprzedzając osiągnięcia Anglii, USA i Niemiec, Francji i Włoch (!)

Формат 88х148 мм

1887 г.

5 рублей

Формат 154х95 мм

1895 г.

W drugiej połowie XIX w. golenie u fryzjera kosztowało 10 kopiejek.

- **1890r - robotnik zarabiał dziennie w Warszawie ok. 55 kopiejek, a stolarz 160 kopiejek**
- **1896 r - murarz w Lublinie 128 - 153 kopiejek**
- **1895 r - korzec mąki pszennej w Lublinie kosztował 2 - 5 rubli; grochu 9 - 10 rubli; ziemniaków 1 - 2 rubli.**

Формат 117x191 мм

1899 г.

Формат 107x175 мм

1909 г.

W 1894 roku na banknotach pojawiła się po raz pierwszy personifikacja Rosji. Jak widzimy jest to pokojowe jej przedstawienie, ale zadaniem tej personifikacji było ukrycie faktu, że 4 stycznia tego roku wszedł w życie zawarty w 1882 roku przez Rosję tajny traktat sojuszniczy z Francją, skierowany przeciwko Rzeszy.

System monety kruszcowej na terytorium Rosji utrzymał się do wybuchu I wojny światowej.
Począwszy od 1897 r. stosowano jednak system monety złotej, a nie srebrnej.
Złote ruble zniknęły z obiegu w 1911 r., a cały system monetarny zawalił się na wskutek hiperinflacji, która zaczęła ogarniać Rosję wraz z pogarszającą się sytuacją na froncie.

3 копейки

Формат 45x80 мм

Год Year	Цена Price in Roubles			Примечание Comment
	6 (VF-)	8 (EF)	10 (Unc)	
1915	-	35 000	45 000	Образец / Specimen
1915	-	50	150	

5 копеек

Формат 45x80 мм

1915 г.

1915 г.

3 копейки

Формат 30x24 мм

Год Year	Цена Price in Roubles			Примечание Comment
	6 (VF-)	8 (EF)	10 (Unc)	
1915	30 000	40 000	50 000	Образец / Specimen
1915	-	-	150	
1915	7 000	15 000	25 000	Лист 100 шт. / Sheet of 100 pieces

10 копеек

Формат 30x24 мм

Po rewolucji lutowej, rząd Kiereńskiego emitował nowe banknoty, ale nie zdążył podjąć żadnych działań ograniczających inflację.

Wraz z przejęciem władzy przez bolszewików, to oni zaczęli masowo drukować ruble. Monetarny chaos pogarszała równoległa emisja pieniądza przez monarchistów walczących z rządem bolszewickim.

Rosja - Kierenki

Po Rossiję (personifikację Rosji) sięgnął rząd Kiereńskiego, który zamówił serię banknotów w USA, ale z powodu tego, że Kiereński został obalony przez Lenina, banknoty te do obiegu nie weszły (a przynajmniej nie wszystkie i nie na całym obszarze Rosji). Banknoty 25 i 100 rublowe po przestemplowaniu wprowadził do obiegu na Syberii kierowany przez Iwana Smirnowa rząd Republiki Dalekiego Wschodu w 1920 roku.

„Kierenki”, 1917 r.

www. domena publiczna

„Kierenki”, 250 rubli, 1917 r.

www. domena publiczna

1.000 rubli, 1917 r.
(Shipov & Barishev)

www. domena publiczna

5 рублей

Формат 76x123 мм

Год Year	Цена Price in Roubles			Примечание Comment
	6 (VF-)	8 (EF)	10 (Unc)	
1918	-	35 000	50 000	Образец / Specimen
1918	100	500	2 000	

10 рублей

Формат 80x128 мм

Год Year	Цена Price in Roubles			Примечание Comment
	6 (VF-)	8 (EF)	10 (Unc)	

1918 г.

Aby kontynuować wojnę, władze rewolucyjne wprowadziły do obiegu nowy pieniądz, najpierw tzw. dumki (od widoku Pałacu Taurydzkiego – siedziby Dumy Państwowej (1906-1910) – umieszczonego na banknotach), a następnie kierenki. I choć teoretycznie obie emisje miały początkowo połowiczne pokrycie w złocie, to Rząd Tymczasowy puścił maszyny drukarskie z pełną szybkością i wyprodukował ekwiwalent 17 mld przedrewolucyjnych rubli. Usiłował bowiem wyprzedzić ruch cen, które podniosły się w ciągu roku o 200%, wywołując inflację sięgającą 400%.

Pałac Taurydzki (ros. *Таврический дворец*) – neoklasycystyczny pałac znajdujący się w Petersburgu przy ul. Szpalernej 47, powstały w latach 1783–1789. Pałac został wybudowany dla faworyta Katarzyny II, Księcia Taurydy Grigorija Aleksandrowicza Potiomkina.

Jednocześnie, z powodu bogatego urodzaju 1917 r. i urzędowego podniesienia cen skupu, rzucenie pieniądza na rynek miało umożliwić chłopom zakup towarów przemysłowych, przy jednoczesnym faktycznym obniżeniu kosztów państwowej interwencji na rynku żywnościowym. Być może sytuację udałoby się jeszcze opanować, gdyby nie bolszewicki pucz, który zapoczątkował finansowy, a przede wszystkim pieniężny chaos wojny domowej.

www. domena publiczna

25 rubli, 1918 r.

10.000 rubli, 1921 rok

www. domena publiczna

50 rubli, 1921 r.

100.000 rubli, 1921 r.

25 rubli, 1922 rok

15 000 rubli, 1923 r.

www. domena publiczna

Po zdobyciu władzy bolszewicy dobrali się do mennicy i zaczęli drukować ruble w tempie, które szybko doprowadziło do wybuchu hiperinflacji. Przez kilka lat, w czasach NEP, komunistyczni władcy eksperymentowali też z równoległym emitowaniem niewiele wartego papierowego rubla (do użytku krajowego) oraz opartego na złocie czerwońca (głównie dla potrzeb handlu zagranicznego). Szybko jednak doszli do wniosku, że to zbędny wysiłek. W warunkach ścisłej kontroli cen oraz stałych niedoborów towarów pieniądz odgrywał rolę tak małą, że w gruncie rzeczy było wszystko jedno, ile jest go na rynku. Radziecki rubel stał się więc swoistym bonem towarowym, bez pokrycia nie tylko w złocie, ale nawet w dostępnych na rynku towarach. Prawomyślni obywatele radzieccy musieli zdawać posiadaną walutę do banku (jeśli tego nie zrobili, narażali się na nieprzyjemności

Pieniądze Białej Gwardii

Polityka emisyjna terenowych organów władzy podczas wojny domowej 1918 - 1920

www. domena publiczna

Rosja Południowa

Разменные билеты г. Одессы (55 %)

Banknoty miasta Odessa, 1917 r.

www. domena publiczna

25 rubli, Krym, 1918 rok

www. domena publiczna

Denikin jednym z organizatorów Armii Ochotniczej, a po śmierci Korniłowa został jej wodzem naczelnym (od marca 1918). W 1919 roku stanął na czele Sił Zbrojnych Południa Rosji – w maju-czerwcu zajął Donbas, następnie całą centralną Ukrainę z Kijowem. We wrześniu 1919 roku rozpoczął ofensywę na Moskwę, ale po zdobyciu Orła (380 kilometrów od Moskwy) nastąpiła kontrofensywa Armii Czerwonej i ostatecznie natarcie zakończyło się odwrotem na całym froncie i klęską. Oddziały Armii Ochotniczej musiały opuścić całą Ukrainę, utrzymując się jedynie na Krymie.
W kwietniu 1920 roku Denikin zrzekł się dowództwa na rzecz **Piotra Wrangla** i wyemigrował na Zachód

Banknot 5 rubli (1918 r.), Rostów n/Donem

Banknot 5000 rubli (1919 r.), Rostów n/Donem

Banknot 50 rubli (1919 r.) wydawany na terenach zajętych przez gen. Denikina

www. domena publiczna

50 rubli z 1919 roku, Rosja Południowa

50 rubli, 1919 r.

www. domena publiczna

www. domena publiczna

Banknot 10.000 rubli (1919 r.) wydawany na terenach zajętych przez gen. Denikina

www. domena publiczna

Banknot 10.000 rubli(1919 r.), wydawany na terenach zajętych przez gen. Denikina

www. domena publiczna

Banknot 250 rubli(1918 r.), wydawany na terenach zajętych przez gen. Denikina (w owalu portret atamana Płatowa, bohatera walk z 1812 roku)

www. domena publiczna

Banknot 5.000 rubli (1919 r.) wydawany na terenach zajętych przez gen. Denikina - Rostów nad Donem

www. domena publiczna

Banknot 25.000 rubli, wydawany na terenach zajętych przez gen. Denikina

www. domena publiczna

Gen., baron Piotr Wrangel

Wrangel jednym z najznakomitszych dowódców podczas wojny domowej – w czerwcu 1919 zdobył Carycyn. Wśród bolszewików zyskał pseudonim „czarny baron”. Od 4 kwietnia 1920 Głównodowodzący Sił Zbrojnych Południa Rosji, twórca Rządu Południa Rosji.

Jego rząd przeprowadził na obszarach pod swoją kontrolą reformę rolną, oddającą chłopom ziemię (na Krymie i w tzw. Taurydzie Północnej). W lipcu 1920 r. z pomocą chłopów wyszedł z Krymu i zajął zagłębie donieckie. Desantami próbował opanować Kubań. We wrześniu 1920 r. ponownie operował już tylko na Krymie.

Banknot 50 rubli z 1920 r. wydawany na terenach zajętych przez gen. Wrangla

www. domena publiczna

25 rubli, 1917 r., Odessa

www. domena publiczna

Front Północno-Zachodni i Estonia

Stanisław Bułak-Bałachowicz, ur. 10 lutego 1883 w powiecie nowoaleksandrowskim (powiat brasławski), zm. 10 maja 1940 w Warszawie) – rosyjski, polski i białoruski wojskowy, oficer kawalerii Armii Imperium Rosyjskiego, generał major Białej Armii, dowódca ochotniczych oddziałów walczących w składzie Wojska Polskiego II RP w 1920 i 1939 r.

Generał-major Stanisław Bułak-Bałachowicz po zdobyciu Pskowa, 1920 r.

www. domena publiczna

Front Północno-Zachodni generała Judenicza – 1.000 rubli, 1919 rok

www. domena publiczna

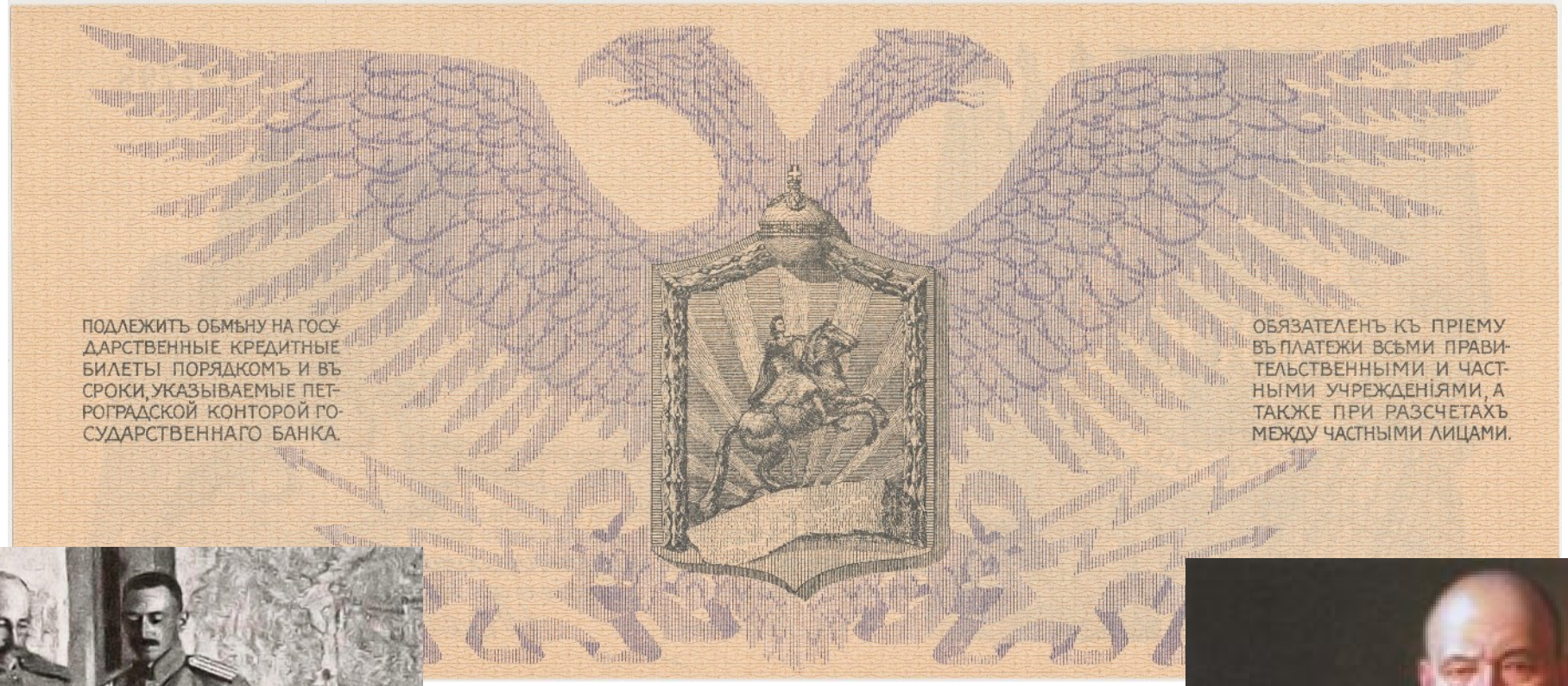

Generał Nikołaj Judenicz, 1919 r.

www. domena publiczna

Front Północno-Zachodni generała Judenicza – 25 rubli, 1919 rok

www. domena publiczna

1 rubel, 1919 r., Łotwa

www. domena publiczna

Rosja – Syberia Wschodnia (Czyta) i Daleki Wschód

Деньги «Северной России».
Выпуск первый. 1918 г. (45 %)

Banknoty Północnej Rosji, 1918 r.

www. domena publiczna

300 rubli, 1918 rok

10 rubli, 1919 r., Krasnojarsk

www. domena publiczna

Czyta (ros. Чита, *Czita*) – dawne miasto obwodowe w azjatyckiej części Rosji, położone w południowej Syberii, obecnie w Kraju Zabajkalskim. Miasto położone nad rzekami Czytą i Ingodą na trasie kolei transsyberyjskiej. W latach 1920-1922 stolica Republiki Dalekiego Wschod

50 kopiejek, Syberia, 1920 r.

100 rubli, Czyta (Czita), 1920 r.

www. domena publiczna

3 ruble Russo-Asiatic bank, 1917 r.

www. domena publiczna

25 rubli, American Bank Note Company, 1918 r.

www. domena publiczna

Rosja – Bolszewicka

Pieniądze okresu wojennego komunizmu 1918 - 1920

www. domena publiczna

1919 r.

1 рубль

Формат 46x38 мм

Номер Number	Год Year	Цена Price in Roubles			Примечание Comment
		5 (Fine)	8 (EF)	10 (Unc)	
2.2.1O	1919	-	25 000	35 000	Образец / Specim
2.2.1	1919	100	300	500	
2.2.2	1919	2 000	5 000	15 000	Лист 25 шт. / Sheet of

2 рубля

Формат 46x38 мм

Номер Number	Год Year	Цена Price in Roubles	Примечание Comment

www. domena publiczna

1 rubel 1920 r.

www. domena publiczna

Po zakończeniu wojny domowej w użyciu były co najmniej cztery rodzaje ogólnokrajowej waluty i kilka regionalnych. Nie wspominając o miliardach fałszywych banknotów, nikt bowiem nie przejmował się żadnymi zabezpieczeniami, a emisję ograniczała właściwie ilość papieru i importowanych, a więc sprowadzanych za realne pieniądze, farb.

W efekcie tylko czteroletnia emisja sowznaków, czyli owoc radosnej twórczości, przekroczyła wartość 2 bln carskich rubli, z tym że przedwojenny jeden rubel kosztował 20 mln jednostek obowiązującej w 1922 r. sowieckiej waluty.

W tym samym czasie ceny podniosły się o 900% (!)

15 rubli, 1919 r.

Формат 78x114 мм

Формат 48x85 мм

1000 rubli, 1919 r.

250 rubli, 1921 r.

www. domena publiczna

W 1922 roku, bolszewicy wyemitowali tzw. drugiego rubla radzieckiego (wymienianego po kursie 1: 10 000) oraz nową jednostkę monetarną – „czerwońca”.

Ta druga waluta ze względu na pokrycie w złocie, miała być alternatywą dla potężnie zdewaluowanego rubla i wiarygodnym środkiem płatniczym podczas rozliczeń międzynarodowych.

Wystarczy wspomnieć, że na progu pierwszej wojny światowej za 1 dolara USA płacono około 8 rubli. Analogiczny kurs 1 USD z 1923 r. wynosił już 2,4 miliona rubli.

500 rubli, 1921 r.

www. domena publiczna

5 czerwońców, 1922 r.

www. domena publiczna

10 червонцев

Формат 110x175 мм

1922 г.

2 czerwońce, 1928 r.

Początek 1923 r. przyniósł kolejną denominację i wprowadzenie tzw. trzeciego rubla radzieckiego.

1923 r.

1000 rubli,1923 r., Azja centralna

www. domena publiczna

Kolejna reforma monetarna z 1924 roku, którą przeprowadzono za rządów Stalina, położyła kres hiperinflacji i wprowadziła względny porządek monetarny. Nowy (czwarty) rubel radziecki miał wartość 50 000 rubli z poprzedniej emisji i równocześnie został powiązany z czerwońcem (10 rubli = 1 czerwoniec). Czerwońce przetrwały do kolejnej reformy 1947 r.

Jak to możliwe, że walcząc z rzeszą wrogów zewnętrznych, zmagając się z niezliczonymi strajkami robotniczymi i buntami chłopskimi, a jednocześnie pozostawiając za sobą całkowicie zrujnowaną gospodarkę, „czerwoni” zdołali przetrwać i utrzymać się u władzy?

Oczywiście kluczem do sukcesu była rozbudowa i uzbrojenie bolszewickiej armii i aparatu terroru. Na to z kolei potrzebne były olbrzymie fundusze. Bolszewicy zdobyli je, przeprowadzając rabunek na niespotykaną dotychczas skalę: zagarnięto prawie całe rezerwy carskiego złota, zabrano setki milionów rubli z prywatnych kont, łupiono majątki ziemskie, cerkwie, kościoły i monastyry, przetrząsano prywatne mieszkania.

www. domena publiczna

2 czerwońce, 1928 r.

www. domena publiczna

3 ruble (złote) 1934 r.

www. domena publiczna

www. domena publiczna

1 czerwoniec, 1937 r.

www. domena publiczna

5 червонцев

Формат 92x180 мм

	Год Year	Цена Price in Roubles			Примечание Comment
		5 (Fine)	8 (EF)	10 (Unc)	
	1937	-	250 000	400 000	Образец / Specimen
	1937	800	2 000	5 000	

10 червонцев

Формат 100x191 мм

1937 г.

Sowiecki bank centralny powrócił do bicia złotych monet o wartości 1 czerwońca, co pozwoliło z kolei na ich międzynarodowy debiut. Od 1925 r. handlowano nimi na walutowych giełdach Europy i USA, w przeliczeniu 1 do 5 dolarów amerykańskich. Był więc czerwoniec walutą silniejszą od brytyjskiego funta (!)

Żeby było jeszcze ciekawiej, to bolszewicki bank musiał bić monety z dwugłowym orłem Romanowów, ponieważ zachodni bankierzy kategorycznie odmówili przyjmowania złotych monet z godłem ZSRR, czyli sierpem i młotem.

Zarys sytuacji na Ukrainie
(ukraińska rewolucja 1917 – 1921)

www. domena publiczna

Po proklamacji w listopadzie 1917 r. przez Trzeci Uniwersał Edukacji Ukraińskiej Republiki Ludowej, Rada Centralna zainicjowała rozwój waluty krajowej. Po pierwsze, jednostka monetarna UPR została nazwana „rublem”, której wartość wynosiła 17 424 rubli czystego złota (1 akcja = 0,044 grama złota). Pierwszy banknot był notą 100 rubli, został zatwierdzony w 1917 r. i wszedł do obiegu 5 stycznia 1918 r.

1 marca 1918 r. Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła Ustawę „O jednostce monetarnej, biciu monet i nadruku państwowych rachunków kredytowych”, która wprowadziła nową walutę - hrywnę, która została podzielona na 100 kroków (szagów) – tak ekstrawagancko nazwano kopiejki i odpowiadała 1/2 karbowańca.

1 hrywna miała mieć wartość 8,712 części czystego złota.

Zmienna moneta w postaci kroków znakowych (szagów) została wprowadzona do obiegu 8 lipca 1918 r. z polecenia hetmana Pavlo Skoropadskego.

Kroki (szagi) miały wymiar 25x30 mm, tak więc przypominały wielkością znaczki pocztowe i miały nominały 10, 20, 30, 40 i 50 kroków.

Posiadały napis, że są równoprawne z monetami metalowymi. Ludność nazwała je „motylkami”, ponieważ na bazarach często wyrywał je z ręki wiatr i „odlatywały jak motylki”. (obowiązywały do grudnia.1918 r. ?)

W 1919 r., Rada Centralna ogłosiła wzmocnienie zawartości złota w ukraińskiej walucie.
W tym celu zaczęli zbierać całe dostępne złoto i srebro do emisji metalowych monet, a także ogłoszono stopienie wszystkich miedzianych pomników carów rosyjskich na małą monetę.
Na złotych hrywnach planowano umieścić popiersie Tarasa Szewczenki, a na srebrnych monetach zaplanowano wizerunek budynku Rady Centralnej, ale plany nie powiodły się z powodu ofensywy bolszewickiej.

W latach 1917-1919 drukowano banknoty o nominałach 10, 25, 50, 100, 250, 1000 rubli.
Decyzją S. Petlury, w latach 1918-1919 banknoty były drukowane tylko w nominałach 2, 5, 10, 100, 500 hrywien, a od 17.XI.1918 r. pojawiły się kolejne banknoty o nominale 1000 i 2000 hrywien.
W kwietniu 1918 r. hetman Pavlo Skoropadsky wprowadził karbowańce (1 karbowaniec = 2 hrywny = 200 kroków).
W 1920 r. drukowano w Stanisławowie banknot o nominale 5 hrywien i nastąpiła … 75-letnia przerwa, aż do 1996 roku.

100 karbowańców, 1918 r.

www. domena publiczna

250 karbowańców, 1918 r.

Ludność nazwała banknoty „kanarkami”, ze względu na znaki wodne – „owoce” koloru żółtego

www. domena publiczna

2000 hrywien, 1918 r.

www. domena publiczna

W sumie, w okresie tzw. pierwszej niepodległości Ukrainy zostały wypuszczone do obiegu 24 rodzaje banknotów:

- **3 w okresie władzy Rady Centralnej,**
- **16 pod rządami hetmana Pavlo Skoropadskego,**
- **5 pod rządami Dyrektoriatu**

Heorhiy Narbut był najważniejszym ukraińskim grafikiem XX wieku. Znany jest z projektowania herbu Ukrainy, banknotów, znaczków pocztowych, czarterów i wielu ilustracji w książkach i czasopismach. Znany jest również jako Georgy Narbut i George Narbut. Był bratem znanego rosyjskiego poety Asemisty Vladimira Narbuta.

Widoczna inskrypcja w Jidysz, banknot (100 karbowańców) projektował Heorhij Narbut (1886-1920).

www. domena publiczna

500 hrywien, 1918 r.

Banknot projektował Heorhij Narbut (1886-1920).

100 karbowańców (w owalu hetman Bohdan Chmielnicki)

www. domena publiczna

1000 karbowańców, 1918 r. (ludność nazwała te banknoty „hetmankami”, ponieważ jedna z kobiet trzymała w ręku buławę)

Zarys historii dostarczenia hrywien na Ukrainę

W pewnym momencie powstały dwa ukraińskie byty państwowe: Zachodnioukraińska Republika Ludowa (ZURL) oraz Ukraińska Republika Ludowa (URL), które zjednoczyły się 22 stycznia 1919 r.

W celu zaopatrzenia w walutę, Ministerstwo Finansów Ukrainy porozumiało się z władzami Niemiec. Ukraińskie banknoty miały zostać wydrukowane w Berlinie, a następnie przetransportowane na terytorium Ukrainy. Wydrukowano łącznie 55 910 000 banknotów o nominałach 2, 5, 10, 20, 100, 500 i 1000 hrywien (ze znakami wodnymi).

Łączna wartość zamówienia wyniosła 3,5 mln hrywien.
Pieniądze zapakowano w skrzynie i przewieziono do Wrocławia. Zdecydowano się na drogę lotniczą.
Do realizacji zadania niemiecki MSZ wyznaczył Deutsche Luft Reederei (DLR), czyli Niemieckie Towarzystwo Lotnicze.
Umowa między Ukrainą a DLR została zawarta 4.04.1919r.
DLR zobowiązało się, że przetransportuje na Ukrainę 20 tysięcy kg banknotów. Koszt pokrywała strona ukraińska: 120 tys. marek za kupno samolotu oraz 40 marek za każdy kilogram transportowanej waluty.

Koszt pierwszego rejsu (Wrocław – Kamieniec Podolski) z dnia 20.06.1919r.: za przywiezienie 760 kg pieniędzy władze Ukraińskiej Republiki Ludowej zapłaciły 33 462 marki. DLR wyczarterował Ukrainie trzy ciężkie bombowce, wycofane ze służby wojskowej. Były to dwupłatowe samoloty Zeppelin-Staaken R.XIVa, na które naniesiono ukraińskie znaki rozpoznawcze.

Ukraińcy dość szybko utracili wszystkie trzy maszyny. Pierwsza została zatrzymana 29.07.1919r. na wiedeńskim lotnisku Aspern (konfiskaty dokonali żołnierze francuscy). Drugi samolot rozbił się 2 (4?).08.1919r. Na Górnym Śląsku (w lesie nieopodal wsi Rudy Raciborskie (powiat raciborski). Trzeci samolot awaryjnie wylądował 19.09.1919r. na terytorium Rumunii, nieopodal Chocimia, około 10 km od Dniestru (samolot leciał do Kamieńca Podolskiego i nie wiadomo dlaczego zamiast przelatywać nad Galicją, znalazł się nad Bukowiną).

Ukraińcy wnioskowali o zwrot skonfiskowanych 303 mln hrywien. Były to pieniądze przeznaczone jeszcze dla Hetmanatu Pawło Skoropadskiego – państwa ukraińskiego, które powstało pod protektoratem niemieckim i funkcjonowało od 29 kwietnia do 26 grudnia 1918r. Banknoty wydrukowano w Berlinie 5, 6 i 24.10.1918r. URL odzyskała pieniądze dopiero w 1920 roku. W powstałej sytuacji, zaoferowano inne samoloty. W celu zaopatrzenia URL w pieniądze wykonano w sumie 18 lotów z Wrocławia do Kamieńca Podolskiego.

W trakcie całej akcji udało się przewieźć 1 242 142 000 hrywien, a więc nieco ponad 1/3 zamówionej kwoty.

Znaczna część ładunku nigdy nie dotarła do celu.

Do 20 listopada 1919 roku we Wrocławiu przechowywano ponad 200 skrzyń z ukraińskimi banknotami.

(na podstawie: Piotr Małczyński, „Odkrywca”, Nr12 (263), 2020, www.oberschlesisches-landesmuseum.de)

www. domena publiczna

10 karbowańców, 1919 r.

Ukraina, 5 hrywien, 1919 r.

www. domena publiczna

Banknot o nominale 100 hrywien
został zaprojektowany przez Heorhly Narbuta
i wydrukowany w renomowanej drukarni w Berlinie
(wymiary: 80 x 170 mm)

reprint

Rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej oraz proklamowanego przez hetmana Pawło Skoropadskiego Państwa Ukraińskiego trwały dość krótko. Po ofensywie bolszewickiej wojsko i administracja rządowa URL ewakuowały się do Polski. Rządowe agendy znalazły schronienie w Tarnowie i Częstochowie, potem także w Warszawie.

Ciekawostki z okresu II wojny światowej

Obszary okupowanej Ukrainy określano jako Komisariat Rzeszy (Reichskommissariat Ukraine), otrzymały one okupacyjne karbowańce. Ich emitentem był Centralny Emisyjny Bank Ukrainy, działający w Równem, „stolicy” okupowanej Ukrainy. Ustalony przez Niemców kurs wymiany wynosił 10 karbowańców za 1 markę niemiecką.

(na podstawie: Tomasz Bienek, „Pieniądz idzie na front”, Odkrywca Nr 6 (269), 2021)

1 karbowaniec 1942 r., Rowno (Równe)

www. domena publiczna

10 karbowańców 1942 r., Rowno (Równe)

www. domena publiczna

500 karbowańców 1942 r.

www. domena publiczna

50 karbowańców 1942 r., Rowno (Równe)

www. domena publiczna

500 karbowańców 1942 r., Rowno (Równe)

200 karbowańców

www. domena publiczna

100 hrywien, Ukraina, okupacja niemiecka

www. domena publiczna

Rosja - ZSRR

www. domena publiczna

1 rubel, 1938 r.

www. domena publiczna

543406 Ле
Три рубля
3
543406 Ле
1938

3
ТРИ
РУБЛЯ

5 rubli, 1938 r.

Na przełomie lat 1930/1940 w ZSRR ponownie pojawił się nadmiar rubli. Aby zapobiec przecenieniu czerwońca, wycofano walutę z obiegu międzynarodowego, co z kolei odebrało jej stabilizującą rolę.

Wszystkie kolejne reformy pieniężne w ZSRR **nosiły tzw. konfiskacyjny charakter.** Ich zadaniem było odebranie społeczeństwu uczciwie zarobionych pieniędzy. Niewydolna gospodarka nie mogła bowiem zapewnić zwykłym ciułaczom oszczędności odpowiedniego pokrycia towarowego.

Pierwsza z takich konfiskat nastąpiła w 1947 r. i miała formę denominacji (usunięcie dużej liczby banknotów z obiegu).

Wkłady do 3 tys. rubli wymieniano w stosunku 1 do 1. Z oszczędności do 10 tys. państwo zabierało jedną trzecią wartości, powyżej 10 tys. – dwie trzecie.

Reformę monetarną z 1947 r. przeprowadzono, mimo że podczas II wojny światowej sowiecki rubel bardzo mocno nie stracił na wartości względem dolara. Wraz z wprowadzeniem nowych banknotów, ustalono zasady wymiany (częściowej konfiskaty), które dotknęły posiadaczy większych oszczędności.

Kolejna zmiana walutowa (skutkująca m.in. denominacją) miała miejsce w 1961 r.

Wtedy po raz kolejny wprowadzono nowe banknoty.

5 рублей

Формат 56x113 мм

Номер Number	Год Year	Цена Price in Roubles		Примечание Comment
		8 (EF)	10 (Unc)	
2.31.3O	1961	15 000	25 000	Образец / Specimen
2.31.3	1961	-	300	

10 рублей

Формат 60x122 мм

Kolejną z reform zarządził Nikita Chruszczow w 1961 r., a pretekstem była zmiana wyglądu pieniądza oraz wprowadzenie nowych nominałów.

Dotychczasowe banknoty były ogromne i dlatego nosiły ludową nazwę „onuc Stalina”.

Zostały zastąpione przez „cukiereczki Chruszczowa”, znacznie mniejsze i ładniejsze, ale wymienione po złodziejskim kursie 1 do 10.

Denominacja została wykorzystana także do generalnego podniesienia cen żywności i towarów przemysłowych. Posłużyła również wyznaczeniu oficjalnego kursu rubla wobec obcych walut:

do 1991 r. amerykański dolar kosztował 94 kopiejki.

Był to oczywiście państwowy kurs rozliczeniowy, bo rubel nie miał statusu waluty międzynarodowej.

Największy dramat przeżyli obywatele radzieccy w 1991 r., podczas reformy firmowanej przez ówczesnego premiera Walentina Pawłowa.

Zmiany zostały celowo ogłoszone o 21.00, gdy nie działały już banki, poczty ani sklepy.

Pod pozorem walki z fałszywymi rublami państwo wycofywało banknoty 50- i 100-rublowe wprowadzone do obiegu w 1961 r.

www. domena publiczna

Obywatele mogli je wymienić na takie same nominały, ale tylko w ciągu trzech dni i do wysokości tysiąca rubli. W ten sposób wyeliminowano z obiegu ponad 14 mld „pustych” pieniędzy.

Nie bez powodu: prawdziwym celem drakońskich zmian było zmniejszenie dramatycznego deficytu towarów. Późny ZSRR mocno wszedł jednak w samobójczą spiralę kryzysu gospodarczego …

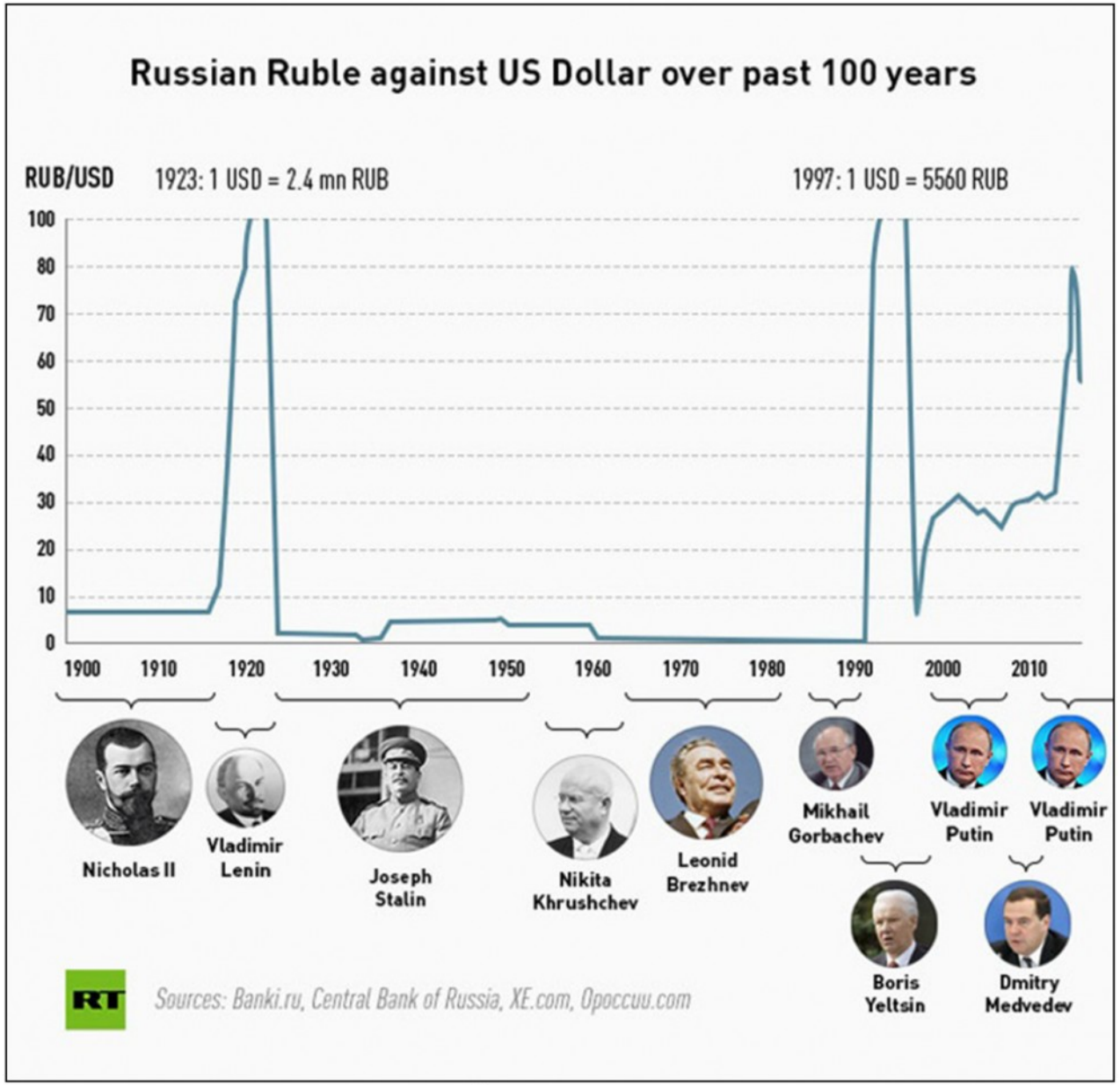

Źródło: rt.com

Rosja współczesna

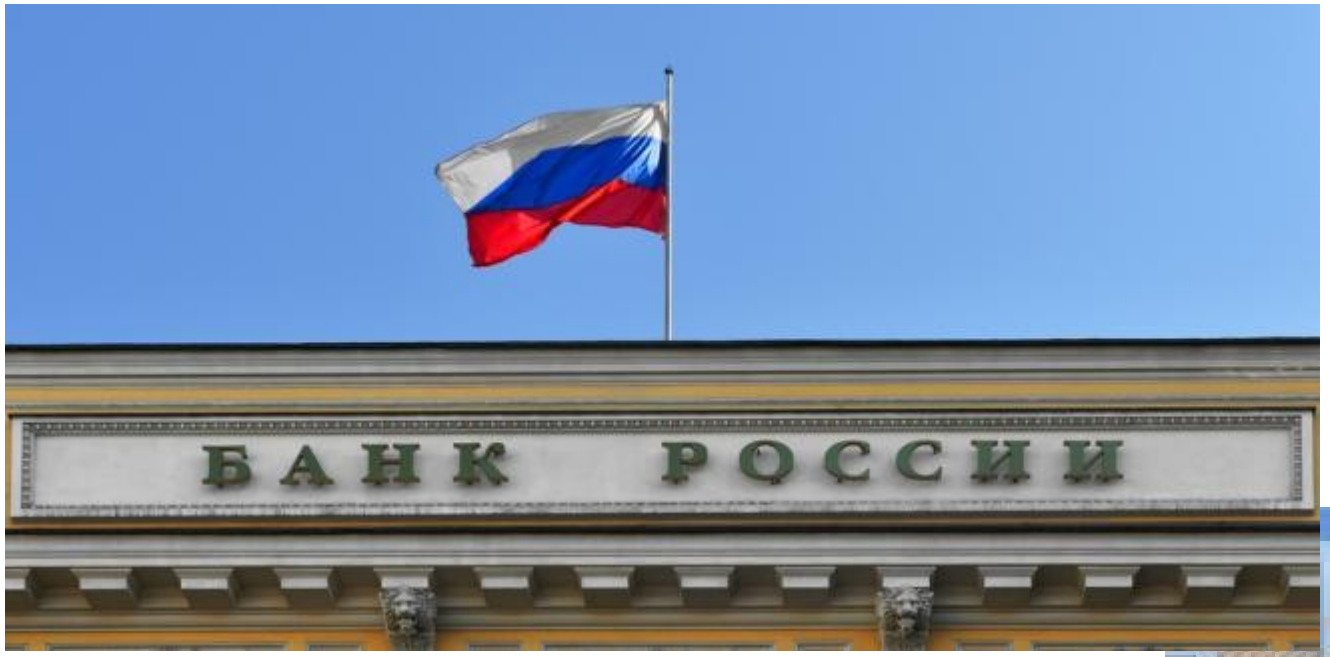

www. domena publiczna

500 рублей

Формат 57x130 мм

Номер Number	Год Year	Цена Price in Roubles		Примечание Comment
		8 (EF)	10 (Unc)	
3.2.3*O*	1993	15 000	30 000	Образец / Specimen
3.2.3	1993	-	100	

1 000 рублей

Формат 68x152 мм

1993 г.

Źródło: wikipedia.org

5 ₽: 1997

10 ₽: 1997, 2001, 2004

50 ₽: 1997, 2001, 2004

100 ₽: 1997, 2001, 2004, 2014, 2015

500 ₽: 1997, 2001, 2004, 2010

1000 ₽: 1997, 2004, 2010

5000 ₽: 1997, 2010

Źródło: cbr.ru

Piśmiennictwo:

- archiwum prywatne autora
- Adamczyk Jacek, „Jeśli nie moneta, to co ?”, „Mówią Wieki”, 1/2019 (708), 2019, 73-76
- Majer Anna, Tajemnica złotego dukata, „Odkrywca”, Nr 1 (288), 2023, 8-10
- Małczyński Piotr, „Odkrywca”, Nr 12 (263), 2020, 20-23
- netografia: otwarte domeny publiczne

Niektóre materiały z których korzystał autor:

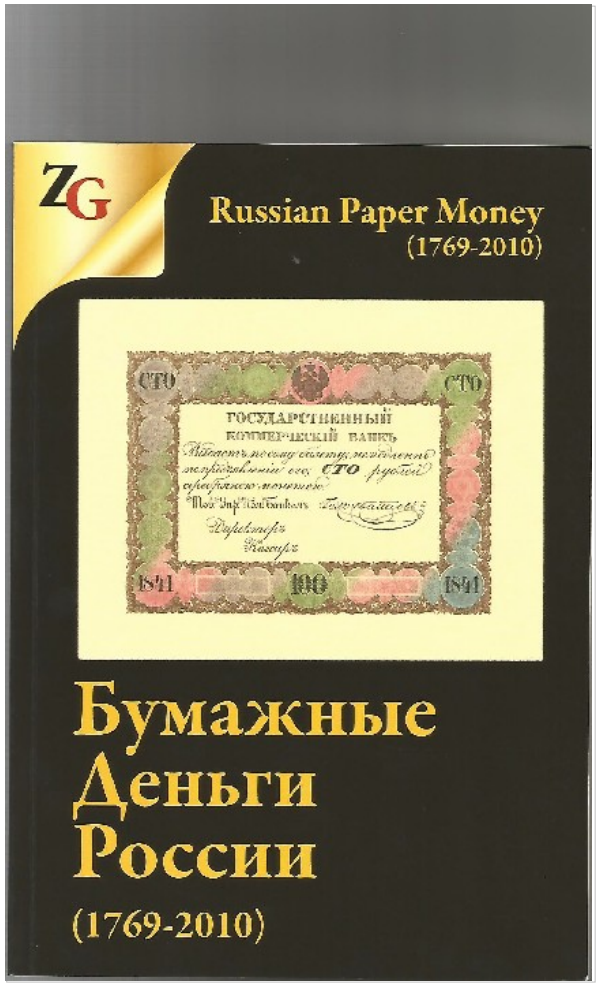

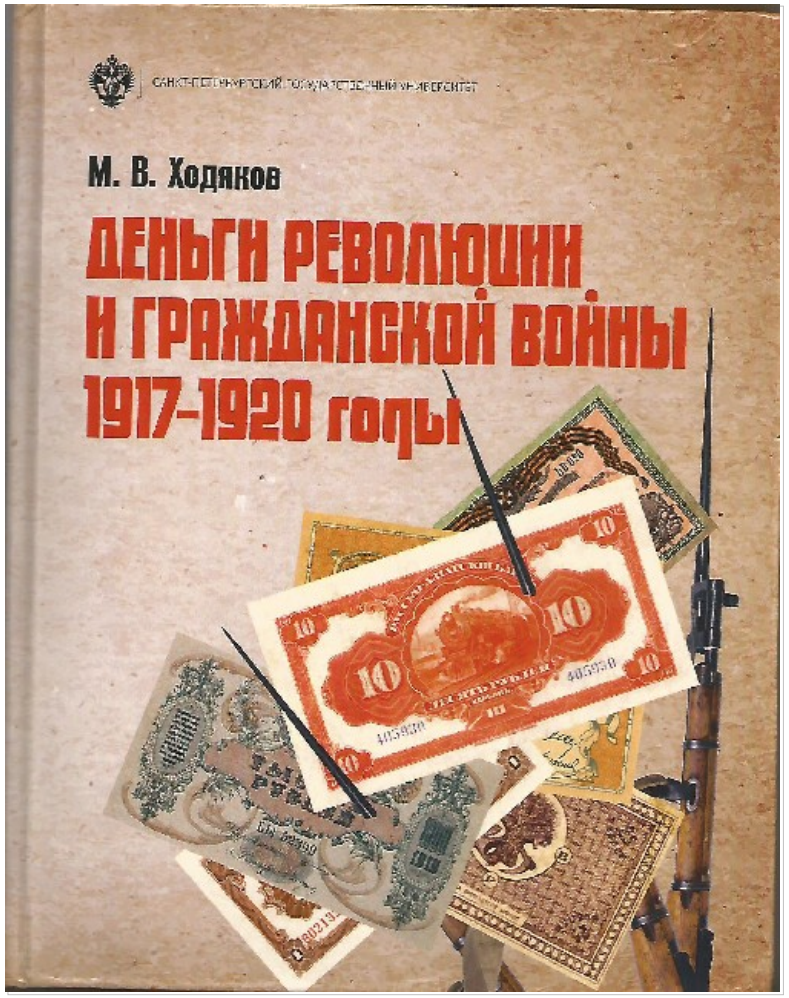

Jacek Adamczyk

Jeśli nie moneta, to co?

Pieniądze w formie monet (srebrnych lub – znacznie później i na mniejszą skalę – złotych) pojawiły się na ziemiach polskich jako już ukształtowane narzędzia życia gospodarczego, zapożyczone z lepiej rozwiniętych krajów. Pierwotnie, od IX wieku, dominowały monety sprowadzane z krajów muzułmańskich, następnie, od ok. 960 roku – z Europy Zachodniej, głównie z Niemiec. W pierwszej połowie XII stulecia zostały one wyparte przez produkty rodzimego mennictwa.

Niełatwo jednak wyobrazić sobie sytuację, w której inne kierunki związków handlowych lub cywilizacyjnych mogły spowodować, że w naszym kręgu dominowałyby środki płatnicze innego rodzaju, zwane pieniądzmi. Tym bardziej że funkcjonowały one na ziemiach sąsiadujących wówczas z Polską, a w pewnym stopniu także na jej terytorium.

Na Rusi, po względnie nielicznych emisjach monet Włodzimierza Wielkiego i Jarosława Mądrego (978–1054), władcy w zasadzie przestali wytwarzać własne monety aż do schyłku XIV wieku. Zamiast nich płacono srebrem i skórkami drobnych zwierząt futerkowych, głównie kun i wiewiórek. System ten ukształtował się w IX wieku, określił rozkwitu handlu pomiędzy Europą Wschodnią

Arabskie dirhemy: we wczesnym średniowieczu te monety dominowały na terenie Europy Środkowej i Wschodniej

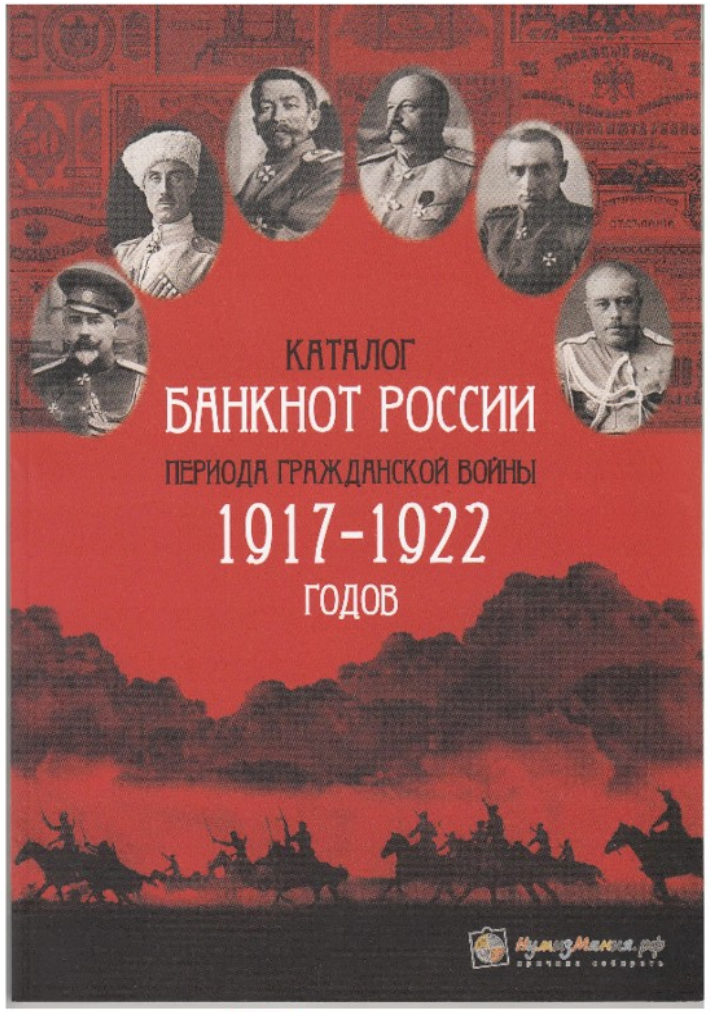

Irina Panasewicz-Deryło

W kręgu denominacji radzieckiego rubla

Denominacja, czyli zmiana wartości znaków pieniężnych, jest stosowana najczęściej przy występowaniu wysokiej inflacji. W Związku Radzieckim rubla denominowano średnio raz na 15 lat, czasami tylko po to, by skonfiskować obywatelom oszczędności życia.

Uporządkowany przez Sergiusza Wittego rosyjski system pieniężny padł ofiarą pierwszej wojny światowej. Już w 1914 roku zawieszono wymienialność banknotów na złoto. U progu rewolucji październikowej w obiegu były jednocześnie banknoty z czasów carskich, bilety skarbowe (*kiezwaziejskije znaki*), znaczki pocztowe pełniące rolę drobnych, banknoty Rządu Tymczasowego zwane dumkami (ze względu na umieszczony na nich wizerunek Dumy Państwowej) oraz kierenkami (od nazwiska premiera Aleksandra Kiereńskiego).

PIĘĆ TYSIĘCY WALUT

Po bolszewickiej rewolucji w październiku 1917 roku dążeniem władz nowo powstałego tworu, który po kilku latach przybierze nazwę Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, było całkowite wyeliminowanie pieniądza, nie przejmowały się zatem jego ilością w obiegu. Funkcję emisyjną pełnił Centralny Zarząd Budżetowo-Rozrachunkowy przy Ludowym Komisariacie Finansów, drukujący *sowznaki*. Poza tym pieniądze były emitowane przez lokalne władze radzieckie, poszczególnych białych generałów oraz brytyjskie (w Archangielsku) i japońskie (na Syberii) władze okupacyjne. Na terenie dawnego imperium rosyjskiego znajdowało się wówczas w obiegu ponad 5 tys. rodzajów różnych środków płatniczych.

W latach 1917–1922 ilość pieniądza w obiegu zwiększyła się 55 tys. razy. Doprowadziło to do hiperinflacji, zawieszenia bankowej działalności kredytowej oraz paraliżu skarbowej funkcji państwa. Do 1919 roku w obrocie były jeszcze banknoty jedno-, trzy- i pięciorublowe; dwa lata później emitowano już banknoty o nominale 10 miln rubli. To bardzo skomplikowało obrót gospodarczy i skutkowało politycznym, ekonomicznym i finansowym kryzysem.

Pierwszą próbę reformy pieniężnej podjęto jesienią 1918 roku, ale jej

PIENIĄDZE ATAMANA MACHNO

Spośród lokalnych emisji wojny domowej lat 1917–1920 wyróżniały się pieniądze emitowane na Ukrainie przez atamana Hektora Machno. Zaopatrzone były w humorystyczne wierszyki, a zamiast tradycyjnego ostrzeżenia przed fałszerstwem zawierały… zachętę do fałszowania: *Drukujtie, panowie, na dobro hromadie* („Drukujcie, panowie, dla dobra ludu").

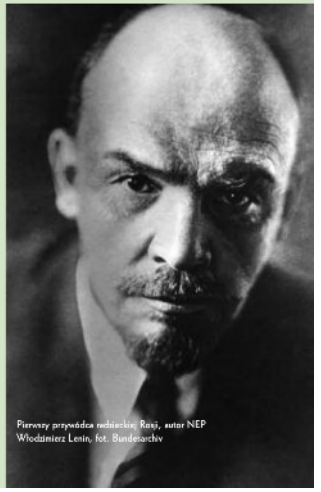

Pierwszy przywódca radziecki Rosji, autor NEP Włodzimierz Lenin, fot. Bundesarchiv

KATASTROFA LOTNICZA W RUDACH RACIBORSKICH

TEKST: PIOTR MAŁCZYŃSKI

W 1919 ROKU MIAŁA MIEJSCE PIERWSZA KATASTROFA LOTNICZA NA GÓRNYM ŚLĄSKU. NIEOPODAL WSI RUDY ROZBIŁ SIĘ SAMOLOT ZEPPELIN-STAAKEN, KTÓRY TRANSPORTOWAŁ UKRAIŃSKIE BANKNOTY ORAZ DYPLOMATÓW.

Samolot Zeppelin-Staaken R.XIVz. Maszynę obsługiwało nie mniej osób niż załoga.

Latem 1919 roku w lesie nieopodal wsi potocznie zwanej Rudami Raciborskimi (powiat raciborski) doszło do katastrofy lotniczej. Była to pierwsza tego typu katastrofa na Górnym Śląsku i jedna z pierwszych w Europie. Po 90 latach na ślady roztrzaskanego samolotu natrafili poszukiwacze ze Śląskiej Grupy Eksploracyjnej.

HRYWNY Z BERLINA

Po zakończeniu I wojny światowej Europa stała się areną intensywnych działań narodowowyzwoleńczych. Na obszarze mocarstw, które rozpadły się w trakcie wojennej zawieruchy, powstawały nowe państwa narodowe. Wśród nich m.in. dwa ukraińskie: były państwowość zachodnioukraińska Republika Ludowa (ZURL) oraz Ukraińska Republika Ludowa (URL), które zjednoczyły się 22 stycznia 1919 roku. Na pamiątkę Aktu Zjednoczenia ZURL i URL współcześnie obchodzone jest święto narodowe Ukrainy – Dzień Jedności.

Nowo powstała Ukraińska Republika Ludowa potrzebowała pieniędzy, które umożliwiłyby zarówno codzienne funkcjonowanie państwa, jak i prowadzenie działań wojennych w ramach konfliktów z sąsiadami. W celu odpowiedniego zaopatrzenia w walutę, Ministerstwo Finansów Ukrainy porozumiało się z władzami Niemiec. Ukraińskie banknoty miały zostać wydrukowane w Berlinie, a następnie przetransportowane na terytorium Ukrainy. Wydrukowano łącznie 55 910 000 banknotów o nominałach: 2, 5, 10, 20, 100, 500 i 1000 hrywien. Łączna wartość zamówienia wynosiła 3,5 mln hrywien. Pieniądze zapakowano w skrzynie i przewieziono do Wrocławia. Jednak dostarczenie ich na terytorium Ukrainy okazało się dość trudnym zadaniem. Przewiezienie banknotów drogą lądową niekoniecznie wchodziło w grę – trasa prowadziła przez tereny Polski, z którą Ukraina była wówczas skonfliktowana. Dlatego zdecydowano się na transport drogą lotniczą.

Do realizacji tego zadania niemiecki MSZ wyznaczył Deutsche Luft Reederei (DLR), czyli Niemieckie Towarzystwo Lotnicze. DLR stanowiło jedną z większych firm lotniczych w Republice Weimarskiej. Od lutego 1919 roku towarzystwo obsługiwało krajowy ruch pasażerski. Umowa między Ministerstwem Finansów Ukraińskiej Republiki Ludowej a Deutsche Luft Reederei została zawarta 4 kwietnia 1919 roku. Niemieckie Towarzystwo Lotnicze zobowiązało się, że przetransportuje na terytorium Ukrainy 20 tys. kg banknotów. Koszt całego przedsięwzięcia pokryć miała strona ukraińska: 170 tys. marek za lot jednego samolotu oraz 40 marek za każdy kilogram transportowanej waluty. Koszt pojedynczego rejsu pokrywał przewoźnik, który 20 czerwca 1919 roku orzekł, że Niemiec do Kamieńca Podolskiego. Za przywiezienie 760 kg pieniędzy władze Ukraińskiej Republiki Ludowej zapłaciły wówczas 33 tys. marek.

PECHOWE DWUPŁATOWCE

Zgodnie z umową DLR wyczarterował stronie ukraińskiej trzy ciężkie bombowce, które wycofano ze służby wojskowej

Samolot Zeppelin-Staaken R.XIVz. Maszynę obsługiwało nie mniej osób niż załoga.

WOJNA OD STRONY KUCHNI CZ. 46

PIENIĄDZ IDZIE NA FRONT

TEKST I ZDJĘCIA: TOMASZ BIENEK

NAPOLEON BONAPARTE STWIERDZIŁ, ŻE DO PROWADZENIA WOJNY POTRZEBA JEDYNIE TRZECH RZECZY: PIENIĘDZY, PIENIĘDZY I JESZCZE RAZ PIENIĘDZY. TRUDNO SIĘ Z TYM NIE ZGODZIĆ – KONFLIKTY XX WIEKU RUJNOWAŁY BUDŻETY PAŃSTW WALCZĄCYCH PO OBU STRONACH FRONTU.

Żołd dla wojsk Mussoliniego – banknoty o nominałach 5 i 10 lirów z początkowego okresu wojny.

Węgierskie monety o nominałach 2 filierów, 20 filierów, 1 pengő i 2 pengő z lat 1910, 1912

TAJEMNICA ZŁOTEGO DUKATA

CZŁONKOWIE ŻAROWSKIEGO STOWARZYSZENIA HISTORYCZNO-EKSPLORACYJNEGO „AUREUS" W TRAKCIE POSZUKIWAŃ PROWADZONYCH NA POCZĄTKU LISTOPADA 2022 ROKU NA TERENIE GMINY ŻARÓW NATRAFILI NA ARCHEOLOGICZNY SKARB – A JEGO PERŁĄ W KORONIE JEST TZW. NIDERLANDZKI DUKAT Z 1837 ROKU. GDZIE ZOSTAŁ WYBITY?

TEKST: ANNA MAJER

Jak często bywa przy okazji tego typu znalezisk, odkrycie zapoczątkowało serię pytań związanych z historią artefaktu. Najważniejsze z nich brzmiało: czy moneta faktycznie pochodzi z mennicy w Utrechcie? A może jest jej kopią, bitą wybitą w Sankt Petersburgu? Spróbujemy rzucić światło na tę tajemnicę.

ZŁOTY STRZAŁ W DZIESIĄTKĘ

Każda historia ma swój początek. Ta zaczęła się od zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na poszukiwania organizowane przez Żarowskie Stowarzyszenie Historyczno-Eksploracyjne „Aureus" na terenie gminy Żarów. Podczas prac poszukiwawczych natrafiono na liczne relikty historii – m.in. wiele monet datowanych na lata 1768–1992. Wśród nich znalazł się srebrny tzw. 1 nowy grosz Księstwa Saksonii z 1847 roku, który wybito za czasów panowania Fryderyka Augusta II, 1/12 Reichs Thaler Fryderyka II, srebrne 20 Pfennig oraz francuskie 20 Centimes z lat 30. Ponadto znaleziono różnego rodzaju guziki ołowiane, pociski, domy z XVIII-XX wieku czy też fragmenty naczyń glinianych datowane od średniowiecza do przełomu XVI-XVII stulecia.

Dziękuję za zainteresowanie moim opracowaniem. Powyższa prezentacja będzie nadal uzupełniana o nowe dane …

Ciekawe uzupełnienia lub dostrzeżone błędy proszę przekazywać na mój adres internetowy: michmm299@gmail.com